

*Петро Авраменко,
Святослав Гуцуляк,
Вадим Маєвський,
Тетяна Мокра*

Бердичівський театр на Європейській: становлення та розвиток

Потреба в організації театрального процесу завжди гостро відчувалась у великих містах, що разом з функцією соціального управління мали виконувати роль центру формування культурних осередків в межах країни та регіонів. Саме за таких умов зазвичай закладались професійні театри кілька століть тому, а нині функціонують або відновлюють свою повноцінну діяльність у обласних і районних центрах. Заклади, які в силу обставин були перепрофільовані або ж закриті, з часом втрачають частину своєї історії, відходять в тінь і стають непомітними для населення, чим зменшують свою роль у формуванні культурного середовища і культури майбутніх поколінь. Важливим є у повній мірі зберегти історію таких колективів, аналізувати передумови їх створення, творчий шлях і сприяти їх популяризації серед населення.

Театральне життя Бердичева від зародження до наших часів має багато цікавих, визначних і, по своїй суті, трагічних моментів. Історія професійного театру міста і району відкидає тінь на шкалі часу аж на 4 сторіччя і сягає відмітки у майже 230 років. Мистецтвознавці, особливо за часів здобуття Україною незалежності, дедалі частіше звертають свою увагу і повертаються до цього дослідження. За понад 200 років розвитку професійної театральної справи бюджет провінційного міста та обмежений людський потенціал, не дозволяли створити та утримувати власне театральне господарство на постійній основі. Незважаючи на це, можливість втамувати жагу до прекрасного поціновувачі театрального мистецтва, за винятком деяких особливо тяжких періодів в історії, не втрачали: мали можливість відвідувати культурні заходи та наживо спостерігати виконавську майстерність професійних артистів найвищого гатунку. Спорудження спочатку дерев'яного літнього театру, а потім спорудження меценатом Шеренцисом будівлі театру на місці зачиненого скейт-рингу на самому початку ХХ ст., а також високий рівень зацікавленості мистецтвом містян зробили Бердичів привабливим для відвідування гастролерами, які часто були представлені не тільки служителями Мельпомени, а й оперними співаками та поетами. Межі трьох століть (XVIII–XIX ст., XIX–XX ст., XX–XXI ст.) стали періодами як занепаду, так і піднесення музично-театрального життя міста, про що свідчать насичена діяльність приїжджих колективів та висока активність аматорських мистецьких товариств і об'єднань під час розквіту, активне нецільове використання будівлі театру під час занепаду на межі XVIII–XIX та XX–XXI століть. У

ці часи або закладалися культурні традиції міста, активно формувалися мистецькі смаки його мешканців, або ж навпаки – театр існував напів професійно, не зникав лише завдяки аматорам та відданим своїй справі митцям та гастролерам, які втамовували спрагу небайдужих до культури верств населення і не давали створювати суцільні прогалини в певні історичні періоди. Періоди розквіту ставали в свою чергу міцним підґрунтям для подальшого розвитку музично-театрально мистецтва в Бердичеві та створювали своєрідний резерв на важкі періоди в культурному плані.

Зміни у суспільстві і зміни принципів керування закладами і центрами культури внесли у 2000-х роках деякі позитивні зміни в життя багатьох міст, зокрема і Бердичева. Адже Бердичів завжди вважався містом не тільки української, а й польської та єврейської культур. Це не було звичайне містечко районного значення – скоріше, за складом технічної, творчої і художньої інтелігенції він був обласним центром. У міський будинок культури (як і в старий театр) з 1959-го до 2000-го років на гастролі приїжджали кращі театральні колективи України, Росії, Польщі. Також із задоволенням відвідували містяни і вистави аматорських театральних колективів Міського будинку культури, місцевого шкірзаводу та Будинку культури заводу «Прогрес».

Хоч і з затримкою у кілька десятиліть, попит на драматичне мистецтво, малоефективна, але цілеспрямована державна політика у галузі мистецтва, культури і спорту, і негативний вплив на соціальне життя міста через відсутність збалансованої культурної інфраструктури зробили свою справу – за кошти платників податків, виділених з фондів державного бюджету України на базі реконструйованої існуючої будівлі старого театру (будинку культури) нарешті відкрито музично-драматичний театр, якому на момент завершення реставрації виповнювалося 110 років. Під назвою «Бердичівський музично-драматичний театр на Європейській» він став підрозділом міського будинку культури ім. Олексія Шабельника [2].

Слід згадати, що ця історична споруда була відкрита у 1908 році, як закрите приміщення для катання на роликових ковзанах. У 1911 році його перебудували під міський театр «Експрес» для заїжджих гастролерів за фінансової підтримки відомого і впливового мецената.

В травні 1919 року театр націоналізовано і він продовжує діяльність під назвою «Перший радянський театр». З 1959 року драматичний театр було ліквідовано і приміщення передано міському Будинку культури до 90-х років, які були для приміщення катастрофічними, оскільки Будинок культури переїхав у нове сучасне приміщення, а будівля театру здавалась в оренду нічним клубам, кафе, приватним фірмам. У край занедбаному стані з 1996-го до 2013-го року передано в безоплатну оренду районному Будинку культури.

Саме на сцені районного Будинку культури у 2001 році відбулися прем'єри Молодіжного експериментального театру-студії (тепер

Зразковий театральний гурток «Трамвайчик», керівник – Валентина Ратушинська), Будинку дитячої творчості (нині ЦПО ім. О. Разумкова), у яких грала Анастасія Ратушинська-Сердюк – сьогоднішній режисер театру на Європейській.

З 2005-го року театральне життя продовжило вирувати у стінах колишнього театру де сформувався колектив, який під керівництвом В. Ратушинської здобув у 2006-му році звання «народного», яке підтверджувалось новими виставами і сталим театральним колективом, у якому поряд з дорослими грали вихованці «Трамвайчика».

Зі слів нинішнього керівника театру, ця добра традиція існує і дотепер, зокрема, 11 кращих «трамвайчат» грають у виставі «Фріда». З початку оновлення у 2018-му році, директор театру Валентина Бабич, головний режисер театру Анастасія Сердюк, режисер Валентина Ратушинська, запросили у труп театру кращих самодіяльних акторів, випускників театального гуртка «Трамвайчик», які здобули фахову освіту і повернулись у колектив, вихованців аматорських театральних гуртків міста, колег, які мають фахову освіту. Було запрошено Валерія Кулавіна, відомого театального художника-постановника.

У період з 2018 до 2020 року було напрацьовано значну матеріальну базу: зібрано костюмерну, декораційну та бутафорську основи вистав, які відвідали десятки тисяч глядачів Бердичівського району, Житомирської області, столиці та інших Українських міст [1].

Серед прем'єрних вистав були такі, як вистава за твором Шолом-Алейхема «Крупний виграш або 200 тисяч» (головну роль в якій виконав заслужений артист України Володимир Берелет), одноактна вистава «Людина з Рангуна», містична драма у 2-х актах «Фріда» (режисер Анастасія Ратушинська), в якій за думкою фахівців бездоганно розкрито побут, менталітет та єврейська культура мешканців Бердичева. Французька одноактна драматургія і повноактна комедія, що готуються до виходу на сцену, має на меті розкрити ширше творчі амплуа молодих і вікових акторів театру, деякі з яких за штатним розкладом ще є працівниками міського будинку культури, і приймають участь у багатьох культурно масових заходах міста.

У деяких виставах залучено до 80 акторів, танцювальні колективи, вокалісти та музиканти з ЦПО ім. О. Разумкова, зразковий ансамбль фольклорного співу «Вінець» (керівник – Лариса Куліченко), народний аматорський духовий оркестр (керівник – Заслужений працівник культури України Анатолій Тетьоркін), військовий духовий оркестр (керівник – Андрій Билинь), народний аматорський ансамбль пісні і танцю «Зорецвіт» (керівник – заслужений працівник культури України Василь Пупін), студенти та викладачі музичного коледжу та інших творчих навчальних закладів міста.

На сцені «Бердичівського музично-драматичного театру на Європейській» постійно гастролують професійні та антрепризні театри, відомі музиканти та співаки зі світовою славою з Житомира, Одеси,

Коломиї, Хмельницького, Києва. Мають за честь виступати і гості з сусідніх країн, а схвальних відгуків приміщення та сцена театру отримав театр від багатьох заслужених діячів культури і мистецтва України [3].

Що ж маємо у загальному підсумку, поглянувши крізь призму віків і поколінь? Отож, частково розкривши основні віхи становлення та розвитку закладу, можемо зауважити, що театр був, залишається і надалі буде одним з найпотужніших та ефективних інструментів формування здорового суспільства, збереження та передачі історії, традицій нації, ефективним інструментом, у зв'язці з сімейним вихованням, щодо формування культурних і моральних цінностей підростаючого покоління, та засобом донесення і вираження нагальних проблем, що існують у суспільстві. За кожним періодом занепаду театру, коли влада використовувала театр у корисних цілях, «зв'язуючи» справжнім митцям руки за допомогою цензури і контролю, приходив етап піднесення – глядачі створювали попит, а віддані справі режисери і актори в свою чергу в повній мірі його втамовували. І приходив цей етап не штучним шляхом, а природнім, вкотре доводячи, що потреба сучасної людини у соціальних відносинах, бажанні прояву власних творчих здібностей є природнім процесом. Слід з упевненістю сказати, що на теренах України можна віднайти не одне провінційне місто, де є культурний заклад з подібною історією. І такі історії мають бути досліджені та збережені для наступних генерацій акторів і режисерів, адже вони є рушійною силою формування культурного рівня суспільства, який в свою чергу допомагає єднати цілу країну та формувати її позитивний імідж на міжнародній арені, розвивати творчий потенціал молоді та лікувати хронічні хвороби українського суспільства.

1. Приватне інтерв'ю з директором Бердичівського театру на Європейській Валентиною Бабич. Грудень, 2020. *Архів Т. Мокрої*, не упорядкований.
2. Семчук С. Музично-драматичний театр на Європейській став окрасою славетного міста Бердичева. Фото. URL: <https://www.rio-berdychiv.info/novini/kultura/item/11190-muzychnodramatychnyi-teatr-na-yevropeiskii-stav-okrasoiu-slavetnoho-mista-berdycheva-foto.html> (дата звернення: 15.01.2018).
3. Сінельнікова Ю. Як живе бердичівський театр і як планує дивувати людей. URL: http://zhitomir.today/news/culture/yak_zhive_berdichivskiy_teatr_i_yak_planuie_divuvati_lyudey_video-id33499.html (дата звернення: 08.09.2019).